

CULTURĂ, CULT ȘI INTERCULTURALITATE: repere istorice și ideologice europene contemporane

Emil DUMEA
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

Prezentare generală

Definirea conceptului de cultură nu este ușor de realizat, el implicând o mulțime de semnificații: nominale, structurale, funcționale, istorice, psihologice, normative etc.¹ În limba română cuvântul „cultură” a părăsit mult conținutul original latinesc. S-a păstrat sensul inițial latinesc atunci când se referă la „știința de a lucra pământul, de a îngriji plantele”². Celelalte aspecte al termenului de cultură, ca „totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori” și „faptul de a poseda cunoștințe variate în diverse domenii, totalitatea acestor cunoștințe; nivel de dezvoltare intelectuală la care ajunge cineva”³ relevă o îndepărtare de conținutul original la termenului latinesc, o secularizare, socializare a lui, ignorându-se semnificația lui soteriologică, de legătură strânsă între om și Creator, ca și a legăturii omului cu creația. Valorile culturii nu mai ajută omul la eliberarea lui din păcat, nu mai sunt un mijloc spre ceva divin, ci își găsesc finalitatea în ele însele, în bunăstarea materială a omului sau într-o plăcere pur estetică. Trebuie precizat un aspect important, și anume faptul că noțiunea de cultură în înțelesul ei soteriologic și pur cultural, estetic în același timp, a fost străină Antichității și Evului Mediu, ea fiind prezentă doar în lumea modernă⁴, lume în care secularizarea, laicizarea gândirii și a vieții erau deja în curs.

Se poate vorbi de o cultură de masă, o cultură a elitelor, o cultură religioasă, o cultură laică, o cultură antică, modernă, contemporană, o cultură politică, o cultură scolastică, universitară etc. Dintru început constatăm dificultatea de a ajunge la o definiție mulțumitoare a culturii. Ea cuprinde întreaga sferă de

---

¹ Cuvintele „cult” și „cultură” au rădăcina comună în cuvântul latinesc *cultus*, -us, care se poate traduce prin îngrijire, cultivare, practicare sau mod de viață. Cf. G. GUTU, *Dicționar latin-român*, București 1993, 113.

² *Dicționarul explicativ al limbii române*, București 1996, 248.

³ *Dicționarul explicativ al limbii române*, 248.

⁴ H.I. MARROU, *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, București 1997, 437.

existență și manifestare a omului la nivel mental, spiritual și instituțional, organizatoric. Ajungând în planurile instituționale, organizatorice, asociative ale societății, cultura are ca rezultat imediat, intrinsec, civilizația. Aceasta din urmă reprezintă acțiunea concretă a spiritului uman asupra naturii înconjurătoare, ca și asupra societății umane în ansamblul ei. Civilizația satisface necesitățile materiale, ale trupului, pe când cultura satisface necesitățile spirituale, ale minții, inimii, sufletului uman. Între cele două sfere trebuie căutată mereu o armonie care să cuprindă omul în ansamblul său și să se evite orice formă de rivalitate sau de impunere a uneia în detrimentul celeilalte.

Cultura cuprinde întreaga istorie a omului și îl deosebește de orice altă ființă. Cultura reprezintă un patrimoniu enorm primit de la înaintași și transmis social celor ce sunt sau vor veni după noi. Deschizând ochii asupra lumii în care ne naștem, descoperim o cultură deja existentă (simboluri, obiceiuri, tradiții, mentalități, coduri, modele, tipare etc.) pe care o asimilăm și care ne transformă umanitatea în obiect cultural, iar noi devenim subiecți culturali o dată cu asimilarea valorilor culturale prin educație, autoeducație, influența factorilor externi, sociali.

Discursul nostru despre cultură⁵ și interculturalitate pornește de la om ca ființă inteligentă, rațională și capabilă de comunicare. Aceste note intrinsece ale ființei sale îl împing spre creativitate de lucruri noi, idei și valori care îl pun în legătură cu semenii săi, cu natura și Universul și, mai presus de toate, cu Dumnezeu, de la care a venit și spre care se îndreaptă. Ne putem întreba de unde vine această dominantă a naturii umane, creativitatea, inventivitatea? Cu siguranță că și din experiență, din provocările și impulsurile inteligenței sau ale lumii în care trăiește. Însă inteligența și voința umană nu sunt doar un rod al contingentei istorice și culturale, ci, credem noi, sunt, în primul rând, un reflex al originii divine a omului, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Gen* 1,27), ale unui Dumnezeu creator a toate.

O privire fugară în istoria culturii universale ne indică imediat extraordinara capacitate de creație a omului, capacitate concretizată în nenumărate valori spirituale și materiale, care îl pun pe om în concurență cu semenii săi, cu natura înconjurătoare, cu Universul sau chiar cu divinitatea. Concurența aceasta poate merge până la rivalitate, ca în cazul mitului lui Prometeu⁶, când

---

⁵ Cultura ca realitate a unui spațiu de timp și a oamenilor aceluia spațiu poate fi definită ca „ansamblu al structurilor sociale și al manifestărilor religioase, artistice și intelectuale care definesc un grup, o societate în raport cu alta”, A.B. МИХАЙЛОВИЦИ, *Istoria culturii și civilizației creștine*, București 2001, 8.

⁶ <http://ro.wikipedia.org/wiki/Prometeu>

omul vrea să ia prerogativele zeilor, să se identifice cu ei. Autodivinizarea sau dorința omului de a fi considerat de origine divină de către semenii săi vin tot din această legătură ființială pe care omul o are cu Creatorul său, doar că în aceste cazuri omul uită rolul său de creatură subordonată Creatorului.

Comparat cu întreaga realitate, omul se dovedește imediat superior oricărei alte ființe, iar viața sa este superioară oricărei alte forme de viață existente. În calitate de capodoperă a creației, omul poartă în sine puterea și dorința de a crea noi valori care se completează cu altele deja existente, rivalizează cu ele pentru a le depăși, pentru a elabora noi sinteze, puncte de stabilitate culturală, trambuline pentru alte zări ale cunoașterii, ale dorinței de autodepășire și autoperfecționare. În felul acesta, în panoplia creației omul se dovedește a fi ceva unic, original și irepetabil. Deși nimic nu este nou sub soare, ființa umană a surprins și va surprinde mereu prin capacitățile ei mereu noi și proaspete, ca parfumul florilor de primăvară.

Omul este descoperitor și creator, în același timp, de valori care diferă în funcție de persoană, de comunitatea în care trăiește, ca și de epoca istorică pe care o construiește. În contingentul istoriei, ne întrebăm ce valori perene a construit omul. Perenitatea valorilor este afirmată în baza unor principii universale valabile și acceptate? Sunt întrebări importante la care vom încerca să dăm un răspuns. Sunt apoi valori contingente ce depind de un anumit context istoric și cultural. Sunt criterii și scări de măsurare a valorilor valabile doar pentru o anumită categorie socială, economică, politică, religioasă sau, pur și simplu, de vârstă. Mozaicul cultural al lumii este în continuă schimbare și redefinire, iar în perioada actuală se pare că instabilitatea și schimbarea rapidă au devenit dominante în fața cărora mulți asistă total neputincioși. Destinele individului și ale națiunilor se decid deasupra capetelor oamenilor, chiar fără a li se cere consimțământul, sau, pur și simplu, contrar voinței lor exprese. Ideile, sistemele ideologice și politice, generatoare de convulsii sociale sau provocate de acestea, pot deveni un tăvălug al mulțimilor inculte, al forțelor brute care distrug valori, oameni și chiar culturi întregi.

Din punct de vedere al valorilor, ceea ce este sigur și neschimbător e faptul că ele se împart în două categorii, spirituale și materiale, reprezentând cele două aspecte fundamentale ale naturii umane, formată din materie și spirit. Viața spiritului, harul divin, capacitatea creatoare, inefabilul naturii umane, toate acestea sunt purtate într-un vas de lut (2Cor 4,7), iar pe parcursul istoriei prevalează elementul laic, uman, sau cel sacru, spiritual, într-o dialectică ce în trecut a favorizat creștinismul, iar în timpurile moderne și contemporane

favorizează lumea laică. Laicizarea crescândă a lumii contemporane, relativismul, hedonismul și pesimismul ei pun însă în criză conceptul biblic al creației omului, ca ființă ce se automodelează continuu, într-o permanentă tendință după absolut, după Cel care este absolutul, Dumnezeu. Aceste fațete deloc îmbucurătoare pentru un creștin îl pot pune în criză și pe cel mai profund creștin, făcându-l chiar să se îndoiască de perenitatea omului ca ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu.

După prima izgonire din rai, avem impresia și senzația că omul contemporan a fost aruncat afară și din acest rai, atât cât este, al Bisericii, ca imagine a adevăratului paradis, și s-a trezit într-un spațiu anonim al comunicării globale și globalizante, în care vocea lui Dumnezeu nu mai are nici amprenta propriului spațiu moștenit din străbuni, nici amprenta unui alt spațiu stabil, clar, sigur, în care să se simtă el însuși. Separarea Bisericii de stat, mai ales sperarea ostilă, a aruncat omul într-o criză din care nu și-a revenit încă. În prezent, omul încearcă o nouă comunicare cu Absolutul, nostalgic după liniște și fericire interioară, interacționează cu o rapiditate uimitoare cu semenii săi, plâsmuind noi realități culturale, culegând frânturi ale ethosului din care provine, în încercarea de se afirma. Dilema începe însă din acest punct precis: Drept ce se afirmă omul? Cine este el? De unde vine și, mai ales, încotro se îndreaptă? Sunt întrebări neliniștitoare pe care ființa umană și le-a pus dintotdeauna, iar astăzi se pare că și le pune într-o manieră mai acută. Cunoașterea culturii contemporane ne ajută să înțelegem mai bine unde și cum se plasează omul contemporan în viața lui particulară, ca și în cea socială, publică.

Cultura are două semnificații fundamentale:

În sens subiectiv și sub aspectul ei dinamic, înțelegem prin cultură activitatea creatoare și asimilatoare de valori, la care adăugăm, ca funcție secundară, pe aceea de propagare a valorilor sau, cu alte cuvinte, exercitarea însușirilor trupești și sufletești în vederea perfecțiunii și fericirii omului, adică a mântuirii. În sens obiectiv și sub aspectul ei static, cultura este suma tuturor acestor valori sau, altfel spus, gradul de perfecțiune și fericire a omului și de desăvârșire a lumii din afară, ca realizare a activității omului, activitate combinată cu aceea a societății și, în sens creștin, cu acțiunea harului divin și a revelației creștine⁷.

---

⁷ P. CONSTANTIN, *Tragedia omului în cultura modernă*, București 1997, 40.

Cultul în lumea contemporană

Traducerea cuvântului românesc „cult” din latinescul *cultus* păstrează sensul original, însemnând practicarea unor ritualuri religioase și cultivarea unui anumit mod de viață care favorizează legătura cu Dumnezeu.

Din dorința omului de a ajunge la desăvârșire, întorcându-se la modelul primar, la izvorul existenței, s-au născut în istorie și cultul, și cultura, ambele cuvinte având o origine comună, nu numai lingvistică, dar și un conținut semantic și existențial chiar comun. În pofda laicizării gândirii și vieții din lumea contemporană, afirmăm cu toată convingerea că o cultură fără un cult adus lui Dumnezeu este rece și fără suflet, iar un cult fără cultură reprezintă o schilodire a capacităților creative ale omului și, în consecință, o ofensă adusă lui Dumnezeu, creatorul omului. Un cult fără cultură înseamnă, de exemplu, celebrarea Euharistiei în aer liber, într-o manieră simplă, redusă la esențialul liturgic, cu abandonarea totală a lăcașurilor de cult, a muzicii, a artei sacre, a oricărei forme de oratorie, ba chiar și renunțarea la limbă, la cărțile liturgice, la potir, patenă etc., căci și acestea sunt realități culturale. Vedem clar că este imposibilă celebrarea cultului fără aportul culturii. Geniile cele mai profunde ale culturii umanistice sau religioase ale lumii au scrutat adâncimile spiritului, încercând să pătrundă în misterul dialogului omului cu Dumnezeu. Cultura lor relevă un cult spiritual cu profunzimi nebănuite. În paginile multor cărți de spiritualitate se ascund valori inestimabile ale omului în dialog cu divinitatea, iar aceste cărți ar trebui să facă parte din patrimoniul universal al culturii mai mult decât chiar tiparul lui Guttenberg.

Spiritul divin în dialog cu geniul uman, iată modalitatea ideală de fuziune între cultură și religie⁸. Cultul reprezintă totalitatea riturilor unei religii, în dorința omului de a reface legătura cu divinitatea, iar cultura înseamnă tendința de refacere a legăturilor cu semenii și cu natura înconjurătoare, așa cum era la început, când păcatul nu denaturase fața omului și a acestei lumi. Păcatul a adus cu sine o denaturare, o pervertire a căilor de comunicare ale oamenilor între ei și cu Dumnezeu lor. Cultul și cultura reprezintă modalitățile prin care omul încearcă să iasă din izolare și să comunice cu semenii și cu divinitatea în modalități mereu noi, mereu altele. Clișeele, șabloanele, stereotipurile, acțiunile mecanice robotizează omul și, ca atare, trebuie evitate cu orice preț. Omul este superior oricărei realități terestre și nimic nu-l poate încătușa, nici măcar gândurile sale și elanurile cele mai înalte. Întotdeauna el va avea

---

⁸ N. CRAINIC, *Nostalgia Paradisului*, Ed. Moldova, Iași 1996, 64-65.

ceva de depășit, iar ultimul obstacol de învins va fi moartea, când, eliberat de orice povară și îmbogățit cu tot ceea ce a dorit și creat bun și frumos în această viață, se va întoarce la Creatorul său. Iată destinul omului, destin pe care orice cultură autentică, ce vrea binele real al omului, trebuie să îl slujească.

Lumea postmodernă în care trăim este caracterizată de o separare uneori chiar ostilă între valorile cultural-spirituale și cele materiale. Multe valori din prima categorie sunt împinse în interiorul zidurilor bisericii sau al muzeelor, sau al altor instituții de cultură, iar mass-media promovează cu ostentație o cultură a banului, a plăcerii, a succesului imediat, a folosirii bunurilor (între ele incluzându-se și persoanele) și a aruncării la coș imediat după golirea lor de conținut. Procedând astfel, se constată însă o reală criză de socializare și de identificare a eu-lui uman și asistăm la o comunicare iluzorie și la o căutare a Absolutului acolo unde nu este. Asistăm, în concluzie, la o alienare a omului, la o profundă eroare antropologică de care vorbea Papa Ioan Paul al II-lea. Cultura are menirea și datoria de a-l ajuta pe om să se exprime liber, integral, autonom și purtător al transcendenței:

Pentru a crea cultura, era nevoie să se considere, până la ultimele sale consecințe și în mod integral, omul ca o valoare particulară și autonomă, ca subiect purtător al transcendenței de care dispune ca persoană. Trebuie afirmat omul pentru sine însuși, și nu pentru alt motiv sau rațiune: doar pentru sine însuși!⁹

Interculturalitatea

În lumea contemporană, și mai precis în spațiul Uniunii Europene, caracterizată de o lume multiformă etnic, confesional și lingvistic, este absolută nevoie de înțelegerea culturii celorlalți, pentru a evita conflictele dintre culturi și civilizații diferite existente în același spațiu geografic. Din principiu trebuie admis faptul că în spațiul UE există culturi superioare și culturi inferioare, europenii revendicându-și culturile superioare, iar cele inferioare aparținând nou-veniților, extracomunitarilor. Există culturi ale majorităților și culturi ale minorităților, fie ele etnice, lingvistice sau confesionale.

Interculturalitatea înseamnă interacțiunea sau comunicarea dintre două sau mai multe culturi. Această comunicare se încadrează în realitatea unei lumi globale în care mass-media și, mai ales, internetul contribuie la transmiterea cu viteze uluitoare a oricărui gen de informații pe toate continentele planetei. Comunicarea dintre culturi nu este o noutate a timpurilor noastre. Din totdeauna oameni din diferite rase, religii și zone geografice au comunicat

---

⁹ Declarația Papei Ioan Paul al II-lea la UNESCO, Paris, 2 iunie 1980.

între ei. Imperiile însă au favorizat o comunicare mai profundă între popoarele cucerite și înglobate în granițele lor. Așa au fost Imperiul Macedonean, Imperiul Roman, Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Spaniol sau cel Englez. În aceste imperii, cultura cuceritorilor a fost impusă supușilor o dată cu impunerea puterii lor politice și militare. Sau o cultură superioară a asimilat culturile inferioare, precum este cazul Imperiului Roman. Sau, având mentalități intolerante, anumite forțe imperiale au luptat împotriva culturilor inferioare ale minorităților, așa cum s-a întâmplat în războaiele religioase din Europa, de exemplu. Ciocnirea culturilor sau a civilizațiilor a generat deseori tensiuni sau chiar războaie, generând fenomene precum xenofobia, intoleranța etnică sau religioasă, antisemitismul sau șovinismul.

Cultura nu este un fenomen exterior omului, ci face parte integrantă din modul său de a fi, de a gândi și acționa, fiind parte integrantă a individului și a societății din care face parte. Pentru a dialoga cu un om este așadar absolut necesar să îi cunoști mediul cultural și la fel de valabilă este afirmația și la nivelul culturilor unor popoare sau arii geografice. În state confederative, precum Elveția sau Statele Unite ale Americii, se poate observa mai ușor interculturalitatea, în care populații diferite se cunosc și se îmbogățesc reciproc din ceea ce au mai important în istoria lor culturală.

Interesant de urmărit și cunoscut este modelul american, unde, pe considerente mai mult geopolitice și financiare, s-a creat un stat în care persoane de etnii cu totul diferite au reușit și reușesc să coabiteze pașnic timp de sute de ani, dacă excludem Războiul de Secesiune, căci cel de Independență a însemnat mai mult dorința de autonomie politică a unei confederații față de puterea imperială britanică decât un război al unei civilizații împotriva alteia. Exemplul american este urmat astăzi de Uniunea Europeană¹⁰, care, pe considerente preponderent economice, a creat o comunitate a unor state europene care au deja o tradiție culturală mult mai veche și mai complexă decât cea a populațiilor sosite pe continentul nord-american. Dialogul intercultural în spațiul european înseamnă nu omogenizarea sau aplatizarea culturilor respectivelor state, ci cunoașterea lor din partea țărilor membre și găsirea unor puncte comune de dialog între cetățenii acestui spațiu geografic ce se întinde de la Atlantic până la Carpați. Consolidarea acestei Uniuni este destul de anevoioasă și va cere un drum lung și cu multe necunoscute. Cele 27 de state membre au o tradiție istorică și culturală lungă, unele de două milenii, și va fi greu să se ajungă la o adevărată unitate în diversitate în aceste spații culturale atât de

---

¹⁰ http://ro.wikipedia.org/wiki/Uniunea_European%C4%83.

diferite. Învățând din lecțiile istoriei, europenii ar putea să deducă cu ușurință din erorile trecutului ceea ce trebuie neapărat să evite astăzi pentru a favoriza consolidarea acestei uniuni. Trebuie evitată orice marginalizare a unor culturi minoritare, ca și impunerea unei puteri economice, precum Germania, în detrimentul altor state mai slabe economic precum România, de exemplu. Nu trebuie apoi considerată întreaga strategie a Uniunii pe considerente prevalent economice sau de rivalitate cu puterea americană de peste Ocean.

Mult timp factorul principal de coeziune a Europei a fost factorul creștin, prevalent catolic. Când religia sau Biserica în calitate de apărătoare și mesageră oficială a mesajului religios nu au mai fost luate în seamă, de atunci unitatea europeană a început să slăbească. Revoluția Franceză a propus în forme violente drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului, inclusiv dreptul la libertatea religioasă, însă, paradoxal, această țară de avangardă în apărarea și promovarea drepturilor fundamentale este cea care a menținut și menține o atitudine ostilă față de Biserică. Franța laică încă nu s-a reconciliat cu Franța catolică. Există în mentalitatea franceză un fundamentalism politico-religios imitat astăzi de grupările de musulmani, de exemplu, atât în spațiul european, cât și la nivel mondial. Nu este însă intenția noastră să abordăm aici acest ultim aspect.

Europa reprezintă o arie geografică și multiculturală a planetei unde s-au întâlnit trei mari culturi: cea anglo-saxonă, cea latină și cea slavă. Toate trei au fost apoi profund influențate de culturile antice greacă și latină, imprimând în modul de gândire și în comportamentul acestor popoare anumite standarde, tipologii și sisteme logice prezente chiar și în forme subconștiente în toată istoria acestor popoare. Spațiul european, deși este marcat profund de gândirea aristotelică sau cea platoniciană sau de creștinismul catolic în opoziție cu cel ortodox, din păcate, a mai suportat și suportă încă urmările unor imperii care au pus în conflict popoare, culturi și civilizații. Așa au fost Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Țarist sau cel Otoman. Populațiile acestor imperii stau acum la masa comună a tratatelor de la Bruxelles, stabilind criterii și priorități ale aderării lor la casa comună europeană. Este surprinzător să constatăm cum interesele și obiectivele UE sunt prevalent economice, comerciale și mai puțin ideologice, culturale și nicidecum religioase. Unul dintre marii pionieri și ideologi ai UE, economistul francez Jean Monet, a afirmat că în proiectul acesta de unitate a popoarelor europene ar trebui început cu promovarea și respectarea valorilor culturale, ceea ce însă nu se constată în dezbaterile europarlamentarilor sau în dezideratele popoarelor intrate în uniune.

Europa este marcată și de mari decalaje culturale și economice datorate unor conjuncturi istorice în care imperii, precum cel Otoman, Austro-Ungar și Țarist, au opus popoare contra altor popoare, toate creștine, generând sentimente naționaliste fundamentaliste ce au stat la baza primelor două războaie mondiale care au decimat zeci de milioane de oameni, iar în Al Doilea Război Mondial au căzut victime inocente și câteva milioane de evrei. Pentru a evita aceste tragedii ale trecutului recent, oamenii UE trebuie să țină cont neapărat de cauzele care au generat un trecut atât de tragic, pentru a-l putea evita.

O unitate europeană bazată doar pe criteriile economice va genera neîncredere, frică și complexe și o concurență în care statele mai slabe vor rămâne mereu în urma celor puternic dezvoltate, așa cum au fost, de fapt, tot timpul în istoria bimilenară a acestui continent. Fiecare popor și-a revendicat dreptul la autonomie, la respectarea propriilor valori culturale religioase sau laice. Este pentru prima dată în istoria acestui continent când toate cele 27 de țări sunt invitate să-și prezinte la o masă comună propriile produse, propriile bunuri. Se simte însă prea puternic sentimentul apartenenței la o etnie, la o religie proprie, și este prea firavă conștiința apartenenței la o uniune în care primează drepturile individuale și colective, multiculturalitatea și respectarea diversității. Cel puțin pentru Estul Europei, aceste accente naționaliste, ale unei suveranități politico-ideologice, dar slabă în conținut cultural, sunt destul de evidente, deși se înclină repede în fața „imperialismului pozitiv occidental” caracterizat de bunăstare economică și de mirajul eurodivinității atotcuceritoare.

În convulsiile prezentului, marcate de imigrare, schimbări profunde economice, instabilitatea multor cetățeni, disgregarea familiei, permisivismul legal ce ignoră nu numai Evanghelia, dar și principiile eticii naturale, Europa este în căutarea unui set de valori comune, apărute de legi și instituții comune, compatibile, care să permită unirea celor doi plămâni ai continentului într-un singur corp unic în diversitate. Credem că la momentul actual Biserica Catholică ar trebui să reflecteze cu mai multă seriozitate și inteligență la mesajul, *kairos*-ul prezentului, iar celelalte Biserici, atât ale Occidentului, cât și ale Orientului european, ar trebui să-și readucă aminte de timpurile când erau una în unica Biserică a lui Cristos, pentru a putea da o mărturie valabilă și validă timpurilor prezente și viitoare. Învățând din lecțiile trecutului, Bisericile trebuie să știe clar că orice compromis politico-doctrinar nu dă roade durabile. Renunțarea apoi la orice orgoliu uman și ambiție de a sluji prevalent o anumită structură bisericească, precum și ascultarea umilă și fidelă față de Cristos sunt

condiții *sine qua non* atât ale păstrării autenticității creștine, cât și ale promovării reale a unei uniuni de popoare zămislite de creștinism. Visul Papei Silvestru al II-lea și al împăratului Otto al III-lea de a constitui o familie creștină occidentală, punând în comun patrimoniul pur religios alături de cel laic, statal, ar trebui, credem, să devină un model cu valoare de simbol atât pentru europarlamentari, cât și pentru întregul cler al Europei, indiferent de coloratura lui confesională.

Laicizarea progresivă a gândirii și vieții omului european dacă, pe de o parte, favorizează o mai bună cunoaștere și respectare a drepturilor individului și cetățeanului, pe de altă parte, îl îndepărtează mereu mai mult de Creator, în care toți ar trebui să se regăsească frați. Imnul Uniunii Europene, adică *Oda bucuriei* din Simfonia a IX-a a lui Beethoven, pe versurile lui Schiller¹¹, face referință la o stea curată ca punct de reper și motiv al bucuriei popoarelor înfrățite. Rămâne de identificat conținutul acestei stele. Dialogul european adevărat este un dialog al culturii, ca fundament al oricărei alte valori de durată, nu de tranziție. Poposind puțin asupra acestei afirmații pe care o considerăm deosebit de importantă, ne surprind lejeritatea și graba cu care a fost abordată problema reformei și a uniformizării legislației europene în domeniul învățământului universitar, care, de la o formă de învățământ ce formează elitele culturale, s-a transformat într-un sistem al unui învățământ populist, în care statul nu vrea să mai investească atât cât a investit în trecut. Pe termen lung, reforma învățământului superior, cu multe aspecte discutabile, dacă nu clar, evident negative, propusă de Declarația de la Bologna din 19 iunie 1999, lovește

---

¹¹ Slavă ție, stea curată,
Voie bună pe pământ!
Astăzi te simțim aproape,
Sol din rai, cu soare sfânt;
Vraja ta aduce iarăși
Pe popor lângă popor;
Toți pe lume frați noi suntem
Când apari ușoară-n zbor.
Cine a avut norocul
De prieteni buni să dea,
Cine știe ce-i iubirea
Lângă noi cântând să stea.
Fericit un suflet drag
Te poate face pe pământ;
Cine n-a simțit iubirea
Plece dintre noi plângând!

în valoarea științei în sine, ca ideal și bază a adevăratului progres uman. Învățământul populist, atragerea cu orice preț a cât mai multor persoane în universitate nu fac decât să degradeze universitatea și să banalizeze știința. Recunoaștem importanța procesului Bologna în cele trei mari scopuri pozitive ce și le propune, și anume inteligibilitatea titlurilor, sistemul creditelor transferabile și mobilitatea studenților¹². Pe de altă parte însă, se constată cu durere degradarea culturală a tinerelor generații, relativizarea oricărui principiu sau valoare, absolutizarea eu-lui individual și negarea oricărei autorități, fie ea laică sau religioasă, pur politică, economică sau eminent culturală.

După lunga iarnă a comunismului, acum se culeg roadele unei inerții culturale, ale unei politicizări a culturii, ale unei lipse grave de sensibilitate față de importanța vitală a patrimoniului cultural al trecutului ca fundament și liant al prezentului. Iar individul care în comunism era văzut ca un simplu număr într-un proces dialectic al unei economii falimentare, acum se pierde tot ca un număr în anonimatul globalizării, al mondializării informaționale. Credem așadar că actuala criză este una identitară umană. Cea economico-financiară poate fi ușor depășită comparativ cu recuperarea identității omului, cetățeanului și creștinului european. Deasupra statului, a etniei, a ideologiilor politice sau economice trebuie să stea omul, în toată splendoarea și identitatea sa de fiu al lui Dumnezeu și cetățean al unui spațiu cultural, în care legile statale naționale sau europene trebuie să-i slujească lui și indirect lui Dumnezeu, Creatorul său, și izvorul oricărei ordini și puteri în lume.

Nu pledăm pentru o reîntoarcere la teocrația medievală, conștienți fiind de importanța vitală a separării statului de Biserică. Credem însă că cele două instituții, autonome, dar nu rivale, sunt chemate să colaboreze la refacerea chipului integral al omului. Drumul spre Dumnezeu este un drum pe care pășește omul, creatura lui predilectă. Iar Biserica are menirea de a spune cine este Dumnezeu și cine este omul, creat după chipul și asemănarea sa. Toate celelalte științe apoi, care au legătură cu omul în esența sa sau scrutează direct în profunzimea minții și a identității umane, sunt chemate să colaboreze cu Biserica în descoperirea și afirmarea unui adevăr comun și unic, izvor din care își trag seva atât rațiunea, cât și credința. Trebuie să înțelegem, să raționăm pentru a crede și trebuie în același timp să credem pentru a înțelege corect atât pe Dumnezeu, cât și omul și lumea. Enciclica *Fides et Ratio* a Papei Ioan Paul al II-lea din 1998¹³ nu face altceva decât să întărească convingerea că, pentru

¹² <http://www.cnfis.ro/fd/bologna/documente.html>

¹³ http://www.vatican.va/edocs/ENG0216/_INDEX.HTM

o adevărată înțelegere și promovare culturală a omului în spațiul în care el trăiește, este nevoie de cele două „arme”, rațiunea și credința. Pentru a respecta acest adevăr, această necesitate, cursul nostru merge în două direcții distincte, dar complementare în finalitatea lui: dialog intercultural și interreligios. Cine va poseda cunoașterea propriei identități culturale va avea și forța de consolidare a securității individuale și colective în spațiul european.

Dialogul intercultural și interreligios devine imperios, presant în Uniunea Europeană. Tensiunile dintre etnii și religii sunt rezultatul necunoașterii și neînțelegerii dintre indivizi și popoare. Cunoașterea reciprocă la nivel cultural laic și religios va scoate în evidență platforma comună doctrinală și morală a creștinismului ca liant al Europei. Istoric vorbind însă, Europa s-a cristalizat în formă latină, catolică, iar Estul continentului – în formă tot creștină, dar bizantină, greco-ortodoxă. În istorie, divergențele etnice, strategiile geopolitice și ambițiile personale au avut efectul nefast de a rupe cămașa necusută a Bisericii lui Cristos, lacerând și trupul european. Iar în Evul Mediu târziu a mai intervenit o sciziune în trupul Europei, o schismă occidentală în care rivalitățile etnice, naționaliste sau, tot la fel, ambiții personale au scindat creștinătatea occidentală. Cronologic vorbind, creștinismul bimilenar european a scandalizat grav de două ori în istorie, o dată la intersecția dintre cele două milenii și a doua oară în Evul Mediu târziu. Va fi oare capabil astăzi creștinismul să-și repare erorile trecutului, dar care îndurerează atât pe Dumnezeu, cât și pe oamenii de bună voință? Papa de „pie memorie”, profet al unor timpuri noi, Ioan Paul al II-lea, în primăvara anului jubiliar 2000 a cerut Bisericii și lumii iertare pentru greșelile pe care în trecut sau în prezent le-au săvârșit unii oameni ai Bisericii¹⁴, contribuind și la divizarea creștinătății sau împiedicând refacerea unității ei. Lecția dată de acest papă profetic trebuie să ne îndemne la evitarea oricărei forme de intoleranță religioasă sau de respingere culturală.

Bibliografie

- CARRIER, H., *Vangelo e culture da Leone XIII a Giovanni Paolo II*, Vatican 1987.
_____, *Dizionario della cultura per l'analisi culturale e l'inculturazione*, Vatican 1997.
Cartea sinodală, Sapientia, Iași 2006.
CONCILIUL ECUMENIC AL II-LEA DIN VATICAN, *Constituții, decrete, declarații*, ARCB, București 2000.

---

¹⁴ http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20000307_memory-reconc-itc_en.html

- Dizionario comparato delle religioni monoteistiche. Ebraismo, Cristianesimo, Islam*, Casale Monferrato 1998².
- DRIMBA, O., *Istoria culturii și civilizației*, I-XI, București 2003.
- FAVARO, G., *Il dialogo interreligioso*, Brescia 2002.
- FILORAMO, G., *Manual de istorie a religiilor*, București 2004.
- IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Fides et Ratio*, Presa Bună, Iași 1999.
- Journal for the study of religions and ideologies*, nr 1-12, Cluj, 2002-2005.
- MARROU, H. I., *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, București 1997.
- MARTINETTI, G., *Știință și credință în Dumnezeu*, București 1995.
- MIHAILOVICI, A., *Istoria culturii și civilizației creștine*, București 2001.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER IL DIALOGO INTERRELIGIOSO, *Camminare insieme*, Vatican 1999.
- _____, *Dialogo interreligioso nell'insegnamento religioso della Chiesa Cattolica dal Concilio Vaticano II a Giovanni Paolo II (1963-2005)*, Vatican 2006.
- RADU G., *Cultură și civilizație, repere istorice și axiologice*, București 1999.
- TAMAS, C., *Crize contemporane: Disoluția sacralului*, Iași 2002.
- VASILESCU, E., *Istoria religiilor*, București 1982.